

írtam róla. Róla: alakításairól, rendezéseiről igazán nem is beszélgettünk soha. Sajnálom is, mert lett volna miről, s lett volna mit.

Először azon az estén, ott Zsámbékon, a *Bánk bán*-előadás után. Mondjuk Myska bánról, Lajos remek kabinetalakításáról, amely apró tipegésével, tüsténkedő gesztusaival, behízelgő beszédével illett bele ebbe a hol remek, hol meghökkentő, de egészében jelentős előadásba, hogy ellenpontoszerűen más volt. Másféle színházra emlékeztetett, mint ami a tágas templom előtti téren történt, másféle eszközökkel építkező alakítás volt, mint Maia Morgenstern, Kulka János, Fullajtár Andrea, Butuc Zoltán, Szorcsik Kriszta (istenem, micsoda remek színészcsapat!) a mező tágasságát, az idő végtelenségét, a lélek beláthatatlan mélységét átfogó/kifejező, örvénylő színészi forgószele. Lajos Myska bánja olyan volt közöttük, mint egy színes tollú riadt madár a viharban hajlongó-csapkodó csupaszs faágak között. Most már tudom, akkor ott Zsámbékon a játéktérhez közeli kiskocsmában, míg vacsorához készülődtek a színészek, habzó ser mellett (csak én ittam, Lajos nem, rá még vezetés várt, az éjjel vissza akart menni Veszprémbe), Myska bánjáról kellett/illett volna faggatni. Hogy találta ki ezt a mindenkit kiszolgáló eunuchra héjazó remek figurát, kinek az ötlete volt, az övé-e vagy másé, s nem tartott-e tőle, hogy „kilóg” az alapjában véve más jelrendszerrel építkező előadásból, hogy elveszik a hatalmas térben.

Mіндеzt persze utólag is megkérdezhetném, ha . . .

Igen, ha . . . ez a lenne, de ebben a kurva életben mindig van legalább egy ha, amit nem tudunk kikerülni, nem lehet legyőzni, mert későn ismerjük fel, mert nem tehetünk ellene semmit.

Mert amit tehetünk, az legfeljebb annyi, hogy utólag (miért mindig utólag?) megrajzoljuk tragikusan elhunyt színészbarátunk művészi portréját. Nem kevés büntudattal, hol voltunk, mit csináltunk eddig, s némi elégtétellel, lám, mégis tettünk valamit, ha nem is sokat és nem is idejében. Ehhez azonban előbb be kell gyűjteni Lajos utolsó tíz évének színészi, rendezői adatait, hogy az Andreja, Lopahinja, Asztrovja, Estragonja (Veszprémben Pozzo volt!), Baalja, Tótlajosa s a többi itt játszott feledhetetlen alakítása mellé odafrjuk az egri, a veszprémi, a pesti, a szolnoki szerepeket, hogy Lajos *Kádár Kata*-, *Szomorú vasárnap*-, *Koldusopera*-, *Kakuk Marci*-, *A hajó*-rendezése mellé jegyzékbe vegyük a magyarországiakat s romániaiakat, hogy a Tanyaszínház mellett írassunk a (ha jól emlékszem) szekérszínháznak nevezett vállalkozásáról, illetve a Sitkei Színkörben kifejtett, a népi és az avantgárd színházat sikerrel ötvöző ténykedéséről, sikereiről.

Ha színész hagy itt bennünket, távozik az életnek nevezett hol gyatra, hol szép produkcióból, az nemcsak veszteség, hanem kötelesség is, hogy emlékét, most már kizárólag a szó, a mondatok erejével, megőrizzük.

Soltis Lajos halála is erre kötelez bennünket.

GEROLD László

A REZONÓR TRAGÉDIÁJA

Mi történik akkor, ha egy elkeseredett ember, történetesen munkanélküli, elhatározza, hogy öngyilkos lesz? Ha elhatározásában elég erős, akkor feltehetőleg végrehajtja tettét; ha nem elég erős, akkor eláll szándékától. Így szokott lenni – az életben. Ha viszont ugyanaz az elkeseredett munkanélküli drámában határozza el; hogy öngyilkos lesz, akkor

az eset már egészen más. Elsősorban azért, mert ami az életben magánügy, az a drámában közügy. Illetve az életben akkor lesz/lehet a közt is érdeklő ügy egy öngyilkosság, amikor az esetről a nyilvánosság értesül. A drámában viszont a nyilvánosság már az előzményekről is és az összefüggésekről is tud, hiszen előtte, a nyilvánosság bevonásával történik az, amit az elkeseredett munkanélküli kitervel.

Nyikolaj Erdman öngyilkosa drámabeli öngyilkos. Vagyis öngyilkossági szándéka nem magán-, hanem közügy. Esetében az öngyilkosságnál fontosabbak a társadalmi, politikai körülmények, következésképpen a történet is ezekről szól, s nem az öngyilkosról meg az öngyilkosságról. Társadalmi oknyomozás folyik, állapíthatnánk, ha Erdman nem folyamodna cseles megoldáshoz. Folyamodik, mert ő drámát írt ugyan, de nem társadalmi drámát, hanem bohózatot, melyben minden kissé másként van, mint a társadalmi drámában vagy az életben, amit a dráma utánozni, másolni szokott. Erdmant nem azok a körülmények érdeklik, amelyek a történetbeli munkanélküliben az öngyilkossági szándékot megérelték. Őt azok érdeklik, akik a szerencsétlen ember tragikus elhatározásából hasznot akarnak húzni, profitálni szeretnének. Éppen ezért nem le-, hanem rábeszélük tetteire a szerencsétlent. S közben arra kéri, értük legyen öngyilkos. Mindenki a saját halottjának tekinti, mielőtt valóban meghalt volna.

S ekkor újabb frói csel következik: az öngyilkosjelölt nem halt meg, bár mindenki azt hiszi róla, hogy igen, csak halálra itta magát. Mintha egy rossz tréfát láttunk volna. Persze közben teleplezódik mindenki, aki az öngyilkosjelölttel a történetben kapcsolatba került. Kétségtelenül általános érvényű, sőt mondhatnánk, örök történet, melyet a színház mindig nyugodtan elővehet, mert mindig lesz, akire érvényes, akit leleplez.

Az Újvidéki Színház előadásának rendezője azonban nem elégedett meg azzal, hogy jelezte volna az „áthallásokat”, a megfeleléseket a harmincas évek Szovjetoroszországa és a századvég Jugo-Szerbiája között. László Sándor és csapata némileg szabadabban bánt Erdman bohózatával. Nem az öngyilkos érdekelte őket, bár nyugodtan érdekelhetne volna, hiszen mostanság (= egy jó évtizednyi idő) errefelé nem kevés ember vált munkanélkülivé. S a munkanélkülit öngyilkosságra rábeszélő polgártársak is csak olyanformán érdekelték az előadás készítőit, hogy felismerték bennük a saját kortársaikat. Nem mindenki, a hentes, a szerelemre vágyó nő, a pópa, a fűzfapoéta – és sajnos, az értelmiségi is – megmaradt annak, aki Erdmannál volt. A céllövőde-tulajdonos viszont tenyérbemászóan mai, ismerős vállalkozóvá lett. Egy a sok-sok kis stíflű, de pimasz ügyeskedőből, akiktől nyüzsg az újvidéki, belgrádi, szerbiai utca, piac, kocsmá – az élet ott, ahol ez az előadás készült. Ő a történet szembetűnően kiemelt (fő)szereplője. Legalábbis így gondoljuk szinte a befejezésig. Ekkor azonban újabb váratlan fordulat következik. Nem az író, hanem a rendező fordulata ez.

A munkanélküli, ahogy a szerzőnél írva vagyon, halálra issza magát (Magyar Attila láthatóan nemcsak igyekszik részletekbe menően pontosan kiaknázni a bohózat helyzetét, hanem ezt sikerrel is teszi), majd a darab rendje-módja szerint kijózanodik. Ennek ellenére azonban öngyilkosság történik. Egy mellékszereplő vet véget az életének. A süketnéma Fiatalember. Az, aki a kor, sőt a kor ifjúságának rezonőrjeként van állandóan jelen, mindent lát, s mindenből kiábrándul, mindenki, mindenki csalódik. Aki előtt valóban nincs perspektíva, aki nem látja értelmét az életének, s aki ezt a kilátástalanságot fölöttébb komolyan veszi és komolyan éli át.

Róla szól az előadás.

És azokról, akiktől a Milošević-rendszer ellopta az ifjúságukat és a jövőjüket is.

De a többiek szerepe sem mellékes, igaz, egyénítésükre nem kerül sor, általános jelentésüket nem feledtetik egyéni vonások, ugyanakkor belőlük áll össze az az embermassza, az a kortömeg, amely viselkedésével lehetővé tette a lenyalt frizurás, arany nyakláncos, karkötős fiúk gátlástalanságát, terrorját, illetve gátja az ifjúság önérvényesülésének. Az ifjúság mellett az előadás főszereplője az a társadalmi zűrzavar, amely életformává vált a balkáni kocsmában. László Sándor rendezésének hangsúlyos pontjai hibátlanul fejezik ki az előadást létrehívó szándékot. Balázs Áron Fiatalemberként valóban mindenütt jelen van, mindent lát, aktív szemlélő. Nagypál Gábor nagyon is ismerős „vállalkozó”, a többiek viszont tömegként látják el előadásbeli feladatukat. Ehhez kiváló játéktér a körhintaszertű, ajtó ajtó melletti bérház díszlete, amely egyszerre kelti a nyomor s az összezártság képzetét. Ha az előadás többi szereplőjének feladatát a társadalmi káosz érzékeltetésében látjuk – és az öngyilkosjelölt ostobára vett feleségét (Mezei Kinga) és siptozó-jajveszékeiőre vett anyósát (Banka Livia) nem számítva –, akkor azt is el tudjuk fogadni, amit különben joggal kifogásolhatnánk, hogy a szereplők játéktípusa bántóan heterogén, amint ezt a pópa (Puskás Zoltán) sülnaturalizmusa és a fűzfapoéta (Szorcsik Kriszta) kidolgozott stilizáltsága mozgása, mint a két legszélsőségesebb példa, tanúsítja.

Kétségtelenül mai, aktuális felismeréseket sugalló, olykor azonban kiegyensúlyozatlan, kidolgozatlan előadás *Az öngyilkos* az Újvidéki Színházban.

GEROLD László